

על המצפון שונעלים

מאת מאיר בוסאק

הספרות הרומנטית ובמיוחד על יצירת בירון (מספרד, קינ). האמונה הזאת השתלשה גם בעם היוונים סיפרו על רוצחי איביקוס, שראו בשעת ביצוע הרצח עגורים עפים מעליהם. לימים — בראותם שוב עגורים עפים מעליהם, נזכרו במה שעשו. לא יכלו עוד לשלוט ברהם ונילו את סודם האיום. ה" מצפון המוועזע צווח מתוכם.

האחים גרים סיפרו: מעשה ב" יהודי, שאמר לפני מותו לרוצחו הגוי: אור השמש יגלה את הדבר! פעם, בשעת שתיה מים מקערית, כשקרני השמש ריצו על פני ה" מים, נזכר הגוי במעשהו, לא יכול להתאפק וסיפר את אשר עשה.

האגדה היהודית סיפרה על שלמה אבן גבירול, שרצה אותו יונג אחד וקברו סמוך לתאנתו. החלה התאנה לתת פירות בלתי רגילים ביפים, בהבשילה את הפרי לפני יתר הע" צים. חקר הסלך את התוגר על הענין. ולא יכול הנחקר לברוח מהאמת. שהתפרצה מתוכו.

אגדות עממיות אחרות מרבות, שצמחו על רקע האמונה במצפון האנושי, שלא יתן לפושע לשכוח את עשהו. כשבא גתה לסתוח את הקו בין אדם למפלצת שטנית, אמר — האדם לאחר ההטא סובל מיסור רי מצפון. אך השטן מדלג מעל לפשע שבצע ללא נקיפת מצפון. אחר שאין כפיסוחופל מצליח להח" ריש את מצפוני של פאוסט האדם, שהמיט אסון על מרגרית, אמר הוא: „הנה שבנו והגענו עד גבול שכלנו, עד המקום אשר בו חסרף דעתכם, בני אדם. למה תע" שה חוזה אתנו, אם לקיימו לא תר" כל?"

בתקופת יצירתו הראשונה האמין גם ששרניחובסקי ביסורי המצפון של הרוצחים, בבוא ימי מלחמת העולם הראשונה והוא, המשורר, כצבא הרוסי (אם כי בתור רופא) מול האדם ויצריו האכזריים, יתח" מרצות הביאה אחר כך לרצח רב" בית יהודי אוקרואינה, או נתגלתת אמת חדשה לעיניו. הוא הקדיש שירים אחדים לזכר הרוגי אוק" ראיוה ובאזור מהם (זאת תמו נק" מתנו) פנה לרוצחים:

ואותם הגורות לתוכם השלכתם,
כהשלק איש רקם ופרש, בני אדם
כפוחים לקברם גם וזייב, —
אם העלו אלה ורדינות מן רידולה
צפרן הפשם המסטיק למרתו,
ארני אדמים והפרג הלוחט, —
לקם מאים לא יאמר, לא יאמר באים!

צבע הפרחים, שינקו מדם היהודים, אינו מזכיר לרוצחים את מעשיהם, מעשיהם אינם מסבירים על מסור גם באדישיותו מדלג האדם מעל לפשעיו. הוא עבר את קיימובל של האנושי ומנס לחתובו של השטן.

זהליך של התמוטטות האופטימי פנים והתערערות האמונה באדם מהגלה לעיני המעיין בשירת טשר" ניהובסקי. מי שהצהיר בימי גער ריו „מי עוד אאמין גם באדם" (אני מאמין 1892) כתב כחלוף יובל שנים „זאב כל האדם" (בלדה הזאב 1942). השינוי, שחל בדעתו של המשורר על כוח המצפון האנושי, הוא אחד הגילויים לאיתה ההודר" דרות לחומות הפסיכויזם.

בשיר הגעורים „על חרבות מית ישן" (1898) כהואר הסלך שאול, הנודר בלילות וסתפס את הרבו כדי להינקט מאויביו, אך בטצאו את החרב:

ואל־אלים או ירעם בקול
ויקרא למשיחו אז: הרף! ...
סקחתי לכל שופכי הדם!
סקחתי, כי בהסד אנקם!

בהסד אנקם — ולא בהרב, כדי את הרודפים את עליונותם המור כרית, את סלהנותם של הנרדפים, שאינם מנצלים את נצחונם לפגוע ברודפיהם, יחשו בגודל פשעם ואו תבוא עליהם הנקמה האמיתית — יסורי המצפון המוועזעים את הנפש.

אוחה אמונה טמינה גם בפואמה „ברוך ממנצח" (1902), בקללת ברון כלפי רוצחי משפחתו ועמו:
והעירוף לילה לילה
אנקות חלל, ונעות...
נהמך יאכלך,
אל תולעתו תישך,
וימוצצוף עלותיו,
בנפשך ישרישן!

האמונה שהפשע רודף אחרי ה" פושע ולא יתן לו מנוחה נפשית, אמינה זו היתה נחלת האנושות במשך דורות וכיסאה את ההערכה האופטימית של מצפון האדם. היא מהדהדת באגדה היהודית על ה" יתוש, שכירסם במוחו של טיטוס, לאחר שבנה הקיסר הרג אלפים, הח" ריב את הארץ ושרף את בית ה" מקדש, היא מקננת בטרואדיות ה" יוניות (דוגמא: האומנידות ל" איסכילוס, אלקטרה לסופוקלס), ב" טראגדיות של שקספיר (דוגמא: מקבט, המלט) והיא השתלשה על

החמיטטה האמונה במצפון האי גישי, הרוצחים ביוון — העגורים זיעזעו אותם, הרצח במספרד — מרי העץ ההריד את מצפונם, אחד רים — אור השמש הזכיר להם פשעם, זה היה בעברו היום —